

KRŠĆANSTVO I ISLAM

H. Küng-J. van Ess, *Christentum und Weltreligionen. Islam*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn (GTB 779), Gütersloh, 1987.

Franjo Topić

Na teološkom fakultetu u Tübingenu (Njemačka) priređen je 1982. zanimljiv teološki pokus. Tri stručnjaka za hinduizam, budizam i islam držala su predavanja, a jedan kršćanski teolog pokušavao je na njih »odgovoriti« iz kršćanske perspektive, što je poslije objelodanjeno u knjizi *Christentum und Weltreligionen* (R. Piper, München, 1984).

U uvodu knjige kršćanski teolog Hans Küng objašnjava povod, razloge, način i ostvarenja ovih predavanja. Izražava žaljenje što je dijalog među velikim svjetskim religijama još uvijek na početku, ali smatra da se već nalazimo pred buđenjem globalne ekumenske svijesti i da uskoro predstoji još ozbiljniji dijalog religija. Küng imenuje ekumenizmom i razgovor među velikim religijama, a ne samo kršćanski dijalog, kako je to dosad bilo uobičajeno. Ovo proširivanje značenja izraza ekumenizam u skladu je s izvornim značenjem grčke riječi oikoumene, što će reći cijeli naseljeni svijet. Ovaj dijalog treba pridonijeti miru među religijama, a susljedno i miru u čitavom svijetu, stoga su auktori — svi kršćani — nastojali prikazati pojedine religije ne samo što točnije nego i što simpatičnije. U ovom dijalogu, kaže Küng, radi se ne samo o »znati«, o znanju, nego i o davanju i primanju, što bi trebalo sudionike obogaćivati i mijenjati.

Pred nama je zasebno izdanje predavanja o islamu koja su održali profesor orijentalistike u Tübingenu Josef van Ess (1934) i profesor ekumenske teologije Hans Küng.

U prvom predavanju govorilo se o *Muhamedu i Kur'anu — Proroštvu i objavi*. Treba odmah kazati da su predavači imali pred sobom studente te su ih nastojali prvenstveno informirati o najosnovnijim istinama islama pa su i često ispuštali neka kompliciranija i stručnija pitanja. Van Ess je ustvrdio da je islam ne toliko nova koliko reformska religija (32). Kur'an je knjiga u kojoj su Božja »ipsissima verba«, te stoga ne treba kao u Evanđeljima tražiti logia ili izričaje prve zajednice kao ni samog Muhameda (35). Odatle je razumljivo da propovijed u islamu nema egzegetsku ulogu; ona iznad svega želi dozvati u sjećanje pojedine istine sadržane u Kur'anu, a ponekad ima društveno-političku funkciju, kao u prva vremena ili kao u današnjem Iranu.

U »kršćanskom predavanju« vrijedno je istaknuti da Küng razumijeva mjesto i značenje Muhameda kao dio velike struje religiozne povijesti čovječanstva što je na crti kanadskog islamologa W. C. Smitha. Za shvaćanje Muhamedova mjesta u ovoj struji autor priziva u pomoć kategorije »dijalektika« (Hegel), »Novum« (Bloch) i »mjerodavajući ljudi« (Jaspers) (47). Muhamed je za muslimane ne samo poslanik Božji nego je i »model života«. Na tragu muslimanskog teologa F. Rahmana (kod nas mu je prevedeno jedno djelo o islamu), Küng drži da se »Božja riječ Kur'ana mora istovremeno razumjeti i kao ljudska riječ Proroka« (62). Küng je mišljenja da će usprkos svim otporima islam prije ili poslije prihvatiti povijesnu kritiku Kur'ana (105—106).

U drugom predavanju raspravlja se o temi *Suniti i šiiti: država, pravo i kult*. Van Ess upozorava da je islam religija zakona koja se zanima ne samo za onostranost nego i za ovostranost s pretenzijom da stvara kraljevstva i države i da ih uređuje prema Kur'anu. Čini nam se da Van Ess ponešto prenačljava izvanjskost islama na uštrb nutarnjosti. Tako je prema njegovu mišljenju u islamu važniji zakon od vjere, savjest je nešto isključivo zakonsko (75), za hadž (hodočašće u Čabu) važnije je biti zajedno s drugima nego nutarnji stav (78), privatna molitva nema posebne važnosti (77).

Küng se zadržava na pojmu sekularizacije kojoj se islam uglavnom odupire, dapače u mnogim njegovim dijelovima prisutna je »reislamizacija«¹ kojoj je ideal jedinstvo vjere i nacije-teokracija. Tübingenški teolog misli da će islam dosta brzo doživjeti sekularizaciju — i već radi toga što otprilike trećina muslimana živi u dijaspori — ili će biti stalno u defenzivi, dok je nekada bio, da tako kažemo, atraktivna religija. Dugo se i na Zapadu mislilo da sekularizacija znači zalaz religije; sekularizacija je donijela autonomiju znanosti i tehnike, i to u znaku religije i vjere (91). A određena sekularizacija već je provedena u nekim islamskim zemljama kao npr. Alžir, Turska, Tunis.

Treće je predavanje naslovljeno: *Slika Božja i islamska mistika, slika čovjeka i društvo*. Kao jednu od zapaženih značajki islama van Ess smatra kategoriju stvorenosti. Valja zamijetiti da auctor korigira dosta prošireno mišljenje o muslimanima kao fatalistima, čemu je razlog i to da se islam s pojmom slobode u građanskom smislu riječi susreo tek u Napoleonovo doba, s Napoleonom (118).

Poput van Essa i Küng nastoji razumjeti određenu zapostavljenost žene u šerijatu (zakonu). Uz sve veću nadolazeću emancipaciju ne smije se zaboraviti da npr. u Egiptu ima već relativno visok postotak žena među nastavničkim osobljem, a i sve više ih je među liječnicima, političarima (nedavno je Benazir Butho postala predsjednica Pakistana) i u nekim drugim pozivima. Küng možda malo previše za islamske predodžbe raspravlja o temi ljubavi, erosa i agape. Zatim obrađuje patnju kao jednu od razlika između islama i kršćanstva. Kur'an pa i islam, osim šiltske grane, zapravo malo poznaje problem patnje. Islam u i kod Muhameda — za razliku od Isusa — ne vidi nikakvu patnju, dapače Muhamed je miljenik uspjeha na religioznom i na političkom polju.

Posljednje predavanje van Ess je posvetio temi: *Islam i druge religije — Isus u Kur'anu*. Kršćanska teologija se sve do početka ovog stoljeća uglavnom zanimala za ono što je Muhamed uzeo iz kršćanstva, tj. govorilo se o »kršćanskim istinama vjere«² u islamu. A sam islam nije pokazivao volje za dijalog, jer je živio u uvjerenju da je on »religio triumphans«³.

Kur'an se veoma lijepo izražava o Isusu; no treba imati na umu, dobro zamjećuje van Ess, da je kuranski način izražavanja o Isusu sasvim drukčiji nego evanđeoski. Priznaje Isusovo djevičansko rođenje i tvrdi da je činio čudesa, ali ne kao Sin Božji već sa »Božjim dopuštenjem«⁴ (3, 49; 5,116). Prihvaćajući ga kao jednog od velikih proroka, Kur'an niče njegovu smrt na križu, i drži da ga je Bog prije smrti uzeo k sebi (4,157).

S obzirom na vlastito mjesto i značenje u povijesti spasenja čovječanstva islam se shvaća ne samo kao religija Abrahama nego dapače kao prareligija i tako religija prvog čovjeka (151). Muhamedov odnos prema kršćanima i Židovima često je zavisio od konkretne povijesne situacije i trenutanih potreba. Svakako, i za njega i za Kur'an oni imaju počasno ime »posjednici Pisma«⁵ i bolje su tretirani nego-li pogani, a redovito su bili bolje prihvaćani nego sekte (npr. bahai, ahmadi). Islamska tolerancija malo poznaje progone kršćana (»Nema prisile u religiji«, 2,256), ali poznaje diskriminaciju.

Na kraju van Ess pokušava uobličiti glavne odlike islama: »u nauku apsolutni racionalitet, u praksi određena sloboda življenja (*Freizügigkeit*), što islam naziva zlatnim srednjim putem«⁶ (160). U slabosti ubraja — što, naravno, nije lišeno subjektivnosti — uspješnost islama koja je urodila osjećajem pravovjernosti i očekivanjem ovosvjetske veličine (160). Na temelju toga autor tumači i fundamentalizam kao vraćanje »starih dobrih vremena«⁷ koja su od Boga preko njegova zakona do u tančine bila oblikovana.

U razmatranju islamske vizije Isusa, Küng podsjeća muslimane na potrebu slijeđenja metodologije prema kojoj bi Isusa trebalo vrednovati na temelju kršćanskih izvora, a ne islamskih, kao što kršćani nastoje proučavati Muhameda na osnovi islamskih izvora. Tako spominje islamologa M. M. Ayoubu

(sad živi u SAD) koji prihvaća i Isusovu smrt na križu interpretirajući ku-
r'anske ajete u teološkom a ne u povijesnom smislu.

Želeći pobliže razjasniti i po mogućnosti učiniti i muslimanima donekle prihvatljiva dva krucijalna problema, Küng upozorava na važnost biblijskog shvaćanja i poimanja Isusovog božanskog sinovstva i dogme presvetog Trojstva. On drži da su formulacije ovih dogmi od strane prvih koncila teške za današnje razumijevanje. Potcrtavajući da je u Novom zavjetu vjera eminentno vjera u jednoga Boga, veli da »vjerovati u Sina Božjega, znači, vjerovati u Božju objavu u čovjeku Isusu iz Nazareta' (177). Isus je u Novom zavjetu, prosljeđuje autor, ponajprije Božji poslanik, Mesija i Riječ u čovječjem liku, što bi bilo blisko i islamskom viđenju Isusa.« A vjerovati u Duha Svetoga znači vjerovati u djelotvornu Božju moć i silu u čovjeku i svijetu« (178) što bi bilo prema autoru u skladu sa starozavjetnim »ruah«, arapskim »ruh« (ili »rîh«) i grčkim »pneuma«.

Što se tiče stručne vrijednosti knjige, ne može se poreći da su autori dovoljno upućeni u tretiranu problematiku. Možemo primijetiti da van Ess jedva što citira i malo što potkrepljuje izvorima, dok Küng navodi dosta literature. Ponegdje se pak osjeti neusklađenost između autorâ, tako npr. s obzirom na tumačenje grijeha (usp. str. 119 i 135) ili kad van Ess drži da je racionalnost jedna od dviju glavnih karakteristika islama (160), što za Künga nema osobite vrijednosti (170). Čine nam se također neuvjerljivim tvrdnje da su trinitarne rasprave i dogma o Presv. Trojstvu mnoge kršćane vodile u islam (175).

Pozdravljajući ovaj pokušaj usporednog islamskog i kršćanskog viđenja islama, moramo požaliti što nije bio prisutan koji islamski teolog. Bilo bi zanimljivije i autentičnije. No, to očito pripada budućnosti.

Kako je već u uvodu spomenuto prvi cilj ovih predavanja i knjige jest želja za širenjem i učvršćivanjem mira. Küng je svjestan, i to u pogovoru ističe, da religije ne mogu neposredno razrješavati svjetske ekonomske, društvene i političke probleme i konflikte, ali mogu pripomoći da bude u ljudima, u sljedbenicima pojedinih religija manje nepomirljivosti, mržnje i neprijateljstva (196). Ne treba previdjeti činjenicu da je religiozni činilac vrlo važan u stvaranju osobne svijesti i općeg mentaliteta.

ISUS SIN ČOVJEČJI

Halil Džubran, Isus, Sin čovječji, Grafički zavod Hrvatske i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.

Franjo Topić

Grafički zavod Hrvatske i Kršćanska sadašnjost već su više puta iznenadili s dobrim i vrijednim štivom. Među ta ugodna knjiška osvježenja zasigurno spadaju i izabrana djela američko-libanonskog slikara i pisca Halila Džubrana, u engleskom pisanog kao Kahlil Gibran.

Uz čuvenog *Proroka*, u četiri knjige izabranih djela, objavljen je i *Isus, Sin čovječji*. Djelo je to, uvjetno zбореći, kasnog Džubrana, a pripada kao i druga njegova djela poetsko-refleksivnoj naraciji. To je svojevrsna prozna poezija koja stilom podsjeća i na biblijske parabole i na kuranske ajete, na Nietzscheova Zarathustru i na Blakeove stihove.

Džubran je djelo koncipirao tako što je poput Calderona na pozornicu pozvao poznate biblijske ličnosti (Sv. Ana, apostoli, Ivan Krstitelj, Josip iz Arimateje...) i neke nebiblijske (Asaf iz Tira, liječnik Filemon, Saba iz